

Liberal Demokrasinin Dönüşümü ya da Post- Marksist Teorinin Zafiyeti: “Radikal Demokrasi Projesinin Eleştirisi”

Assist. Prof. Dr. Uğur Batı¹

Özet

Yakın geçmişte radikal demokrasi fikri sosyal kuram, entelektüel ve politik alanda önemli bir tartışma fikri olarak yer aldı. Geleneksel demokrasilerin ve ulusal devletlerin düzenleyici ve otoriter gücüne ilişkin şüpheler, radikal demokrasinin siyaset ve demokrasi platformundaki tartışmalardaki yükselişini anlatan unsurlar oldu. Liberal demokrasi fikrinin basit bir önermesinden doğan radikal fikri- tüm yurttaşların özgürlüğü ve eşitliği fikri- ilerici bir politik görüşü ifade eder. Cinsiyet eşitsizlikleri, etnik kimliklere dayalı eşitsizlikler, aile yaşamındaki eşitsizlikler gibi tüm eşitsizlikler, dinsel, cinsiyete ilişkin ayrımlar, eşitlikçi ilişkiler paralelinde tekrardan düzenlenmelidir. Bu çalışmanın amacı da politik ve sosyal bir değerler dizisi olarak radikal demokrasi fikrini irdelemek, yaklaşımın geleneksel demokrasi kuramıyla farkını ortaya koyup, Radikal Demokrasi yaklaşımının toplumdaki potansiyel etkisini tartışmaktır. Çalışma temelde Radikal Demokrasi fikrinin bir eleştirisini yapmak üzerine odaklanmıştır. Radikal Demokrasi ve toplumsal çatışma da çalışmada bu bağlamda ele alınan unsurlar olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Radikal demokrasi, liberal demokrasi, post-marksist teori, Laclau ve Mouffe

Abstract

Over the past generation, radical-democratic ideas have reemerged as an important intellectual and political force. This reemergence reflects a combination of skepticism about the regulatory capacities of national governments and concerns about the capacity of conventional democracies to engage the energies of ordinary citizens. Radical Democracy starts from the assumption that the basic principle of liberal democracy – that of the equality and freedom of all citizens – should be the basic principle of progressive politics. Astringent inequalities, such as gender inequality, race inequality, inequalities in family life, discrimination based on sexuality, religion, etc., are all-incompatible with the basic democratic principles of equality and liberty, and should thereby be resisted in favor of egalitarian relations. This paper is a preliminary attempt to describe the evolution of the political paradigm of Radical Democracy in response to the shortcomings of older paradigms of progressive politics, and discuss the potential effects of Radical Democracy in the society.

¹ Yard. Doç. Dr. Uğur Batı, Yeditepe Üniversitesi İletişim Fakültesi. Reklamcılık Tasarımı ve İletişimi, batiugur@gmail.com

The paper is to prosecute the critical analysis of the paradigm of Radical Democracy. Radical Democracy and social conflict are covered in that base.

Keywords: Radical democracy, liberal democracy, post-marxist theory, Laclau ve Mouffe

1. Giriş

Post- Marksist düşünce son yirmi yıl içinde siyaset ve demokrasi platformundaki tartışmalara önemli katkıda bulunmuştur. Toplumsal bir devrime gerek duymayan, kapitalizmin dönüşümünü mümkün gören radikal demokrasi projesi, post-marksist yaklaşımın sosyalizme alternatif sunan kurumsal bir çabası olarak değerlendirilmelidir. Yeni bir demokrasi tanımını gerekli gören Laclau ve Mouffe, radikal demokrasi kavramını liberal demokrasi kavramının tükendiği noktada başlatır. Laclau ve Mouffe'un radikal demokrasi kavramında çizdiği çerçeve, gerek analiz biçimi gerekse alternatif toplum tasarımları açısından birbirleriyle ilintili kimi sorunları barındırdığı için süreçte sürekli eleştiri almıştır.

Radikal demokrasi projesinin en çok tartışıldığı noktalar, projenin muğlâk, sorgulanamaz, aşılabilir kategorileri, söylemsel istikrarsızlıkları, hegemonya olgusuna yaklaşımları, Marksizme ilişkin indirgemecilikleri, özneye ilişkin kavrayışları, siyasete ve toplum düzenine ilişkin muğlâk yaklaşımları olarak göze çarpmaktadır. Bu metinde, radikal demokrasi projesinin teorik ve politik öncüllerinden başlanarak, küreselleşmeyi de içine alarak projenin dayandığı teorik temele ilişkin eleştirel bir değerlendirme gerçekleştirilecektir. Bu çerçevede, radikal demokrasi projesinin iddia edildiği gibi liberal demokrasi üstü bir proje olup olmadığı ya da sosyalist bir demokrasi niteliği taşıyıp taşımadığı hususu projenin post-marksist kavram çerçevesinde oturduğu teorik zeminin sağlamlığı ilgili tartışma noktalarında ele alınacaktır. Radikal demokrasi yaklaşımının kuramsal çerçevesi; hegemonya dâhilinde özne-sınıf ilişkisi, onun sunduğunu iddia ettiği alternatif toplum önerisinin sınırları, yönetime katılım ilkeleri ve toplumsal çatışmalarla ilişkisi tartışılacaktır.

2. Radikal Demokrasinin Kuramsal Dayanağı: Post-Marksizm

Hegemonya ve Sosyalist Strateji adlı kitaplarında Mouffe ve Laclau 'postmarksizm' terimini sıklıkla kullanmaktadırlar. Postmarksizm terimini açıklamak için postmodernizm üzerinde mutlaka durulması gerekir. Postmodernlik, modernizmin temel prensiplerini ifade eden akılcılık, rasyonalite, kimlik vb. kavramlardan kopuşu ifade etmektedir (Harvey, 1999: 21). Postmodernlik, aydınlanmanın bu normlarına karşı dünyanın oluşsal, temelsiz, çeşitli, istikrarsız, belirlenmemiş nitelikte ve bir dizi dağınık kültürlerden ya da yorumlardan ibaret olduğunu iddia eder (Slater, 1997: 25–31). Postmodernizm, modernitenin 'tanımlı ve belirli' konumu üzerine içsel bir eleştiri gerçekleştirmiş; modernitenin sınırlarını yaklaşımlarıyla genişletmiş, bu bağlamda modernist söylemin merkeze bağlı siyaset anlayışını altüst eden yeni bir 'sosyal' kavramı ortaya koymuştur.

Radikal demokrasi kuramcıları ortak bir düşünce anlayışı olarak postmodernizmin kuşkuculuğunu ve çoğulculuğunu paylaşmakla birlikte, nihilizmine katılmadığını iddia ederler (Mouffe, 1994, 196). Radikal demokrasi projesi büyük bir anlatının parçası da olmamıştır; Ancak post-modernitenin ilkelerine uygun olarak, belirli sınırları olan, belirli mevzilerde uygulanan bir proje olmuştur (Gardiner 2000: 154). Radikal demokrat projeye göre, modernizmin temel prensiplerini tersyüz etmek yerine -postmodernlerin yaptığı gibi- bu prensipler yapıbozumuna uğratılmalı ve (postmodern bir tarzda) hegemonya altına alınmalıdır. Politik bir tavrı açısından hem devletçiliği hem de liberalizme karşı duran potmodernistler de (Murphy, 1995: 238-243) bu anlamda radikal demokrasi paralelinde bir tavır sergiler (Mouffe, 1994: 192-193). Böylece siyasal alan daralmayacak; tersi yönde genişleyecektir. Bu tip bir söylemin sonucunda, radikaller siyasal mücadelenin istikrarsız, oluşsal, temelsiz, belirlenmemiş ve çok parçalı bir alana yerleştirirler.

Süreç içinde pek çok kuramsal ve politik tartışmaya kaynak oluşturmuş post-marksist teori, Marksizmden ilham aldığı iddia edilen ya da Marksist prensipleri dönüştürerek, farklılaştırılarak kaynağını bulmuş politik ve teorik tutumlar bütünüdür. Postmodern felsefe anlayışı içinde değerlendirilen ve yapısalcılığı takip eden bir teori olma durumunda olan post-marksizm özcü, indirgemeci, belirlenimci olmayan bir kuramsal konuma sahip olup, yeni bir

toplumsal tarihsel perspektif oluşturmaya yönelir. Post-marksizm; Lukacs, Gramsci, Satre, Korchs gibi pek çok önemli düşünürün katkıda bulunduğu bir kuram olmasına rağmen, asıl çıkış noktalarını Laclau ve Mouffe'un birlikte yazdığı ve ilk olarak 1987'de yayımlanan *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru* (1992) adlı kitabında bulur. Temelde Marksizmin sınıf özgürlüğünü kabul etmeyen, Marksist kurumda yer alan sınıfa ayrıcalık tanıma prensibini reddeden Laclau ve Mouffe, Post-Marksist yapıda düşüncenin etkisinde Marksist siyasal geleneği tekrar okurlar. Laclau ve Mouffeu dışında, çeşitli ortak çalışmaları da bulunan Hardt ve Negri (2003) de post-marksist teorinin önde gelen teorisyenlerinden olarak kabul edilir.

Sahiplendiği kurumsal çerçeve açısından Antonio Gramsci'nin 'hegemonya', Louis Althusser'in 'ideoloji' ve Saussure'cü dilbilim anlayışının etkisini gözlemlediğimiz post-marksizm, kuramsal ve toplumsal ilkeleri açısından aydınlanmacı düşünceden uzaklaşmayı; hegemonya, söylem, toplumsal çatıma, yönetime katılım gibi kavramları yeniden biçimlendirmeyi önermektedir. Siyasal açıdan da Marksizmin temel referanslarının eleştirisini yapan, Marksizmden hareketle oluşturulan siyasal kategoriyi eleştiren Post-marksizmin, sosyalizme alternatif olma gibi bir iddiaları bulunmaktadır.

3. Politik Bir tasarım Olarak Radikal Demokrasi Projesinin Eleştirisi

Post-marksistler'in radikal demokrasi projesine temel olan görüşleri, toplumdaki demokratik mücadelenin yapısına ilişkin olan ve Marksizmden kopuş noktası olarak görülen yaklaşımlarıdır. Onlara göre, toplumun ilerlemesinin temelinde Marksizmde olduğu gibi işçi sınıfı yer almaz. Post-marksistler, her türlü demokratik mücadelenin yaygınlaşması ile özgürleşmiş bir toplumun gelişimini; sadece işçi sınıfına yönelmekten ziyade, toplumsal hareketlerin mücadelelerinin toplumun her kesimine doğru genişlemesine bağlar. Bu bağlamda, Marksizmin sınıf politikası önceliğinin reddedilmesi ve onun yerine 'yeni toplumsal hareketlerce' yürütülen demokratik mücadelelere ağırlık verilmesi, post-marksistlerin dayanak noktalardan biri olmuştur. Üzerinde ısrarla durdukları bu konuda, sosyalist mücadeleyi, eşitsizliğin ve özgürlüğün birçok biçimine karşı çeşitli direnişleri bir araya getiren, demokratik mücadelelerin oluşturduğu bir çoğunluk olarak kavramışlardır. Bu

açından sosyalizmi de, liberal demokrasinin az çok doğal bir uzantısı olarak nitelendirmişlerdir (Laclau ve Mouffe, 1992: 219). Bunu söylerken şu da ifade edilmelidir ki; Laclau ve Chantal Mouffe'un girişimi, sosyalizmi de içinde barındıran radikal demokratik bir yaklaşım geliştirme iddiasıdır aynı zamanda. Nitekim kuramlarının mevcut devletin bir ikamesi olmadığını kendileri de ifade etmektedir: "Radikal demokrasi kuramının üzerinde durduğu şey, bir tür 'radikal liberal demokrasi'dir. Bunu liberal demokratik rejimin reddedilmesi veya toplumun yeni siyasi biçiminin bir kurumu olarak düşünmüyoruz" (Mouffe, 1992: 20). Kuramcılarına göre bu projenin amacı, "... demokrasiyi liberal-demokratik rejim yaklaşımı içinde yaygınlaştırmaktır" (Mouffe, 1992: 3).

Katılımcılığın sağlanmasıyla demokraside radikal bir geçişin/dönüşümün sağlanması, 'demokrasiyi demokratikleştirmek' düşüncesinin dayandığı temel ilke olarak gösterilebilir. Bu bağlamda teorileştirilen radikal demokrasi, Marksist eleştirilerin demokrasi penceresinden yeniden oluşturulmasını ve farklı/yeni sosyal hareketlerin yaklaşımlarının dikkate alınmasını önermektedir. Radikal demokrasi anlayışı, 'siyasallığı, devlet ve devlet kurumlarını içeren siyasal düzeyde değil, toplumsal ve bireysel ilişkiler içinde görür; diğer bir deyişle, bu ilişkilerin siyasal ilişkiler olarak algılanması, radikal çoğulcu demokrasinin temel niteliklerinden biri'dir (Keyman, 2000: 73). Radikal demokrasi, sürekli olarak çoğulcu bir yapıdan dem vursa da; amacının kabul edilebilir bir fikir birliği sağlamaktan öte farklı gruplar için farklı zeminlerde çözümler üretebilme gerekliliği olduğunu savunur.

Laclau ve Mouffe'un yaklaşımlarında önemli bir yer tutan nokta da, onların önerdikleri projenin temelde bir 'hegemonik radikal demokratik bir kimlik politikası' olmasıdır. Buna göre, radikal demokrasiyi hegemonik kılan şey; çok merkezliliği, farklı ve değişik oluşumları birbirine bağlayan 'radikal bir olgu', bir 'eklemlenme süreci'dir. Bu eklemlenme süreci; hegemonyayı, klasik bir sınıf olgusunda değil ama toplumsal formasyonda gelişen farklı ve çeşitli mücadelelere ve hareketlere bağlı olarak düşünmek anlamına gelir. Bunun neticesinde kurulan toplumsal formasyon da; tek hegemonik merkezli değil; çok merkezli, açık, tarihselliğe göre değişebilir, bir bütünsellik yaratmayan biçimde gelişecektir (Laclau ve Mouffe, 1992:111) . Bunun yanında eklemlenme sürecinin nasıl gerçekleşeceği Laclau ve Mouffe tarafından muğlak bırakılmış olup; bunun kuramsal değil, siyasal bir tartışma olduğu

ifade edilmiş ve eklemleme sürecinin sürecin kendisinin tarihselliğine bağlı olduğu değerlendirilmiştir.

Radikal demokratlar, kapitalizmin yayılmasına karşı sosyalist mücadeleyi radikal demokrasi açısından gerekli bir eylem olarak tanımlarken, Marksist teoriden pek çok açıdan farklı olduğunu belirtirler. Radikal demokrat projeye göre toplumsal alan, sınıf ve sınıfsal olmayan çizgilerle iki alana ayrılır. Toplumsal yapıda sınıflar parçalara ayrılır ve yeni kimlikler bunun sonucu olarak ortaya çıkar. Zaten Laclau ve Mouffe, sosyalist mücadelenin tek bir mücadele olarak anlaşılması gerektiğini; bu mücadelenin tüm diğer demokratik mücadeleleri kendi önderliğinde toplayan bir mücadele alanı olarak düşünülmesi gerektiğini belirtmektedirler (Laclau ve Mouffe, 1992:219). Kapitalist yayılmanın baskıcı diğer biçimlerle ilişkili olduğunun doğrulanmasına rağmen, bu bağlantı karmaşık ve aynı zamanda emperyalizm, cins ayrımı, ırkçılık ve sosyalist devrim sonrası hala var olan diğer baskı formlarıyla çatışmacıdır.

Radikal demokrasi projesinin, Marksizm'den temelde kopuşunu işaret eden sınıf anlayışına baktığımızda, radikal demokratların Marksistleri tarihin özünü ve anlamını kavramada monist bir yaklaşım sergilemekle suçladıklarını görüyoruz. Marksizm, onlara göre tarihi, sınıf mücadelesi ve onun kaynaklık ettiği antagonizmalar ekseninde kavrar. Onlara göre, böyle bir yaklaşım, kapitalizmin yarattığı sarsıcı gelişmelerle karmaşıklaşan toplum yapısını ve yükselen yeni toplumsal hareketleri anlamaya yeterli değildir (aktaran: Wood, 1992: 101). Radikaller, Marksizmin ekonomik ve politik eylemlerin temeli olarak kabul ettiği sınıf anlayışının dışına çıkarak, daha önce söylendiği gibi, Marksizmin tekçi öznesi sınıfın yerine anonim özneler yerine, siyaset gündeminin merkezine çoğulculuk, birey gibi kavramları oturturlar. Bu hiç de nedensiz bir davranış değildir aslında. Özellikle 1980'lere geldiğinde Marksizmin anonim öznesi olan işçi sınıfının siyasal özne olarak etkisini iyice kaybetmesi ve bunun sonucunda siyaset sahnesinden '*aktif özne*' olarak geri kalması sonucu bunun yerine yeni, farklı özneler yerleştirme gereği duyan radikal demokrat kuramcıları, son yıllarda Batı'da gelişen 'yeni toplumsal hareketleri' siyasetin aktif öznesi haline getirmişlerdir (Laclau ve Mouffe, 1992: 216). Hatta onlara göre, bu anlayış içerisinde hiçbir ayrıcalığı olmaksızın işçi sınıfı da aynı bir özne olarak yer alabilir. Mouffe'un bu söylenilenle alakalı olarak özellikle belirttiği temel görüş ise sistemin son kertede, nesnellik ve iktidar arasında oluşan

bir hegemonya kavramıyla bütünleşmiş olacaktır. Esas amaç, çatışmanın giderilmesi ve homojenleşmenin sağlanmasıdır.

Burada gerçekleştirildiği gibi bütünlüklü bir eleştirel çalışmada, Laclau ve Mouffe'un radikal demokrasi ilgili konularını incelerken üzerinde duracağımız konular; radikal demokrasi projesinin siyaset, özne ve sınıf yaklaşımı, radikal demokrasi projesinde yönetime katılım, radikal demokrasi projesinin hegemonya konusundaki yaklaşımları ve radikal demokrasi projesinin toplumsal çatışma karşısındaki konumları olacaktır.

3.1. Radikal Demokrasi Projesinde Sınıf ve Öznenin Konumu

Bir siyaset ve toplum kuramını tartışırken 'sınıf' olgusu ve onun etrafında şekillenen diğer unsurlar en önemli kıstaslardan biri olmaktadır. Toplumsal yapıyla ilgili oluşumlar, toplumların ekonomik ilişkileri, toplumsal çatışma, yönetime katılım ve iktidar gibi diğer önemli ayrımlar, sınıf ilişkilerinin etrafında şekillenir. Marksist kuram, sınıf ilişkilerinin en önemli yapı taşı olduğu kuram olarak değerlendirilir (Becker, 1989:127). Bu çalışmanın konusu radikal demokrasi kuramcıları, Marksizmin anonim özneleri yerine tekil özneleri yapı taşı olarak belirlemiş, özne-nesne ilişkisini reddetmeye kadar varan, toplumsal ilişkinin temeline farklı kavramlar (kimlik, birey, çoğulculuk vb.) yerleştirmişlerdir. (Wood, 1986: 9–10). Kimliğe ve özneye bakışı postmodernist pencereden olan radikal demokratlar, kimliğin parçalanmış ve çok boyutlu niteliğini vurgular ve demokratikleşme sürecinin üç temel ögesini dile getirirler (Keyman, 1999): Kimliği sabitleştirici ve toplumsal ilişkileri belli bir merkezi kimlik etrafında bütünselleştirici köktenci sistemlerin çözümü, bu sistemlerin sessizleştirdiği kimliklerin tanınması ve bu anlamda 'ötekine karşı sorumluluk' ilkesi üzerine kurulmuş adalet nosyonu ve kimlik/fark ilişkiselliğinin demokratikleşme sürecine anlam veren bir siyasal araç olarak düşünülmesi.

Radikaller, Marksizmin ekonomik ve politik eylemlerin temeli olarak kabul ettiği sınıf anlayışının dışına çıkarak, daha önce söylendiği gibi, Marksizmin tekçi öznesi sınıfın yerine anonim özneler; siyaset gündeminin merkezine çoğulculuk, birey gibi kavramları oturturlar (Gamble, 1987:164). Buna ilişkin Laclau, *Politika ve İdeoloji*'de şöyle şu yorumu yapar: "İşçi sınıfının etkisinin giderek fazlalaştığı, mücadele alanının özellikle orta kesime doğru

genişlediği ve ideolojik ve siyasal egemenlik sağlama hevesinin arttığı güncel durumda Marksizm'in, indirgemeci, sınıf indirgemeci yaklaşımını tümüyle ortadan kaldıracak güçlü bir ideolojik pratik kuramı geliştirmesi elzem bir durumdur" (aktaran: Wood, 1992). Radikal demokratların bu yaklaşımı hiç de nedensiz bir tavır değildir aslında. Özellikle 1980'lere geldiğinde Marksizmin anonim öznesi olan işçi sınıfının siyasal özne olarak etkisini iyice kaybetmesi ve bunun sonucunda siyaset sahnesinden 'aktif özne' olarak geri kalması sonucu bunun yerine yeni, farklı özneler yerleştirme gereği duyan radikal demokrat kuramcıları, son yıllarda Batı'da gelişen 'yeni toplumsal hareketleri' siyasetin aktif öznesi haline getirmişlerdir. Hatta onlara göre, bu anlayış içerisinde hiçbir ayrıcalığı olmaksızın işçi sınıfı da aynı bir özne olarak yer alabilir.

Radikal demokratların özne ve sınıf ilişkisi tartışmalarının odağını ise, 'dönüştürücü' olan 'özne'nin artık proletarya değil, belirsiz tekil özneler olma durumudur. Bunun temelinde ise, radikal demokratların işçi sınıfının artık 'o eski işçi sınıfı' olmadığını kabul etmeleri yer alır (Laclau ve Mouffe, 1992:112). Marksizm'in kuramın özü olarak özneleştirdiği proletarya, iş gücü örgütlenmesindeki ve üretim ilişkilerindeki büyük değişimlerle artık sınıf içinde bir azınlıktır. Radikal demokratlar bunun yerine yeni bir toplumsal düzen arayışına girmişler konumları değişken ve istikrarsız bir karşı-hegemonik eklektik özneyi söz konusu etmişlerdir. Burada "özne"nin kendisinin son derece karmaşık bir kavram olduğunun da dikkate alınması gerekmektedir.

Radikal demokrasi kuramcıları da bu paralelde bir şey söyleyerek da kendisi de karmaşık bir yapı olan öznenin toplumsal yapıdaki değişikliklerle gittikçe 'belirsiz' bir durum alması durumunu söz konusu ederler. Örnek olarak, günümüzde işçi sınıfının durumuna bakalım. Postmodernistlerin sürekli bahsettiği bir durumdur; kimliklerin ve 'aidiyetlerin' çoğalmasıyla işçi sınıfı da zenginleşmiş ve karmaşıklaşmıştır. Onlara göre artık homojen, başat bir işçi tipolojisinden bahsetmek mümkün değildir. Radikal demokratlara için ideoloji ve politika, ekonomiden özerk yapılarıdır artık. Ellen Wood da 'Sınıftan Kaçış' adlı eserinde bu minvalde bir yorumda bulunur ve işçi sınıfının sosyalizmde bile hiçbir ayrıcalıklı çıkar elde edemeyeceğini söyler (1992: 9–10). Radikal demokratların bu yaklaşımlarında Marksist kuramda belirlenimci bir odak olan, işçi sınıfının sürekli bahsedilen 'devrimci misyonu'nu bir türlü gerçekleştirememiş olmasının yanı sıra, özellikle Batı'da gelişen 'yeni toplumsal

hareketler''in etkisi vardır (Savran, 1990–1:109). İşçi sınıfı hakkında gerçekleştirdiğimiz bu tartışmayı toplumsal yapının pek çok farklı alanına doğru genişletmek mümkündür.

Radikal demokrasi kuramcıları bu yaklaşımları neticesinde Marksizm'den temelde kopuşunu işaret eden sınıf anlayışlarında Marksistleri, tarihin özünü ve anlamını kavramada monist bir yaklaşım sergilemekle suçladıklarını görüyoruz (Laclau ve Mouffe, 1992:112–113). Radikal demokratlar Marksistlerin tarihi, sınıf mücadelesi ve onun kaynağı olan çatışmalar ve antagonizmalar paralelinde kavradıklarını iddia ederler (Laclau ve Mouffe, 1992:183). Onlar Marksistlerin bu yaklaşımı çok indirgemeci bulurlar ve bu görüşün özellikle günümüzde kapitalizmin yarattığı derin etkilerle kompleks bir hal alan toplum yapısını ve ortaya çıkan yeni toplumsal hareketleri anlama noktasında yetersiz olduğunu iddia ederler.

Sonuç itibariyle, radikal demokrasi yaklaşımında sınıf özcülüğü reddedildiği gibi özne de konum olarak ideolojik ve politik bir temel sahip olduğundan 'özne'nin sınıfla herhangi bir ilişkisinden bahsetmek mümkün değildir. Radikal demokratlara göre, sınıfın yerine ideolojik ve politik konuma sahip her şey yerleştirilebilir. Marksist kuramda yer alan kapitalist analizlerle ilgilenmeyen, öznesi feministler, çevreciler, ırkçılık karşıtları ve hatta işçi sınıfının katılımıyla oluşmuş bir siyasal güç olan ve yaklaşımı, kuramcıları Laclau-Mouffe tarafından "*Liberal Demokratik ideolojiyi reddetmek yerine onu radikal ve çoğul bir demokrasi çizgisinde genişletmek*" (Laclau ve Mouffe, 1992: 216) olarak belirlenmiş olan radikal demokrasi projesi, özne-sınıf ilişkisine yaklaşımları açısından iddia ettikleri gibi reformist olmak bir yere, uçucu özne konumlarıyla çevrili, kendini aşmaktan çok zorlayıcı ve hatta indirgemeci bir anlayış ortaya koymuşlardır. Bunun yanında radikal demokratların söylemsel olarak üretilmiş bulunan; çoğul, belirsiz ve istikrarsız özne konumları muğlak bir kategori olarak kalmıştır.

3.2. Radikal Demokrasi Projesi ve Yönetime Katılım

Toplumun ihtiyaçları, beklentileri ve isteklerinin her gün değişmekte olduğuna sürekli vurgu yapan radikal demokratlar, bu nedenle toplumsal sistemin ve bunun paralelinde yönetimlerin sürekli olarak kendilerini yenilemek durumunda olduğunu ifade ederler. Değişen toplumsal sistemin, toplumun her alanını kapsayan unsurları da içine alarak sistemin yönetim yapısını daha demokratik bir yapıya bürünmesini zorunlu kıldığını iddia etmişlerdir. Mouffe ve Laclau'ya göre, her türlü farklı unsurun toplumsal alanda bulunabilme olanağı

olmalıdır. Bu söylenen aynı zamanda, post-modernlerin kimlik felsefesi anlayışıyla da uyumludur. Bir ‘kimlik felsefesi’ olarak postmodern kuram, sivil toplumun farklılıkların tanınmasını öngören demokratikleşme sürecini tanımlar ve bütün ilgisini de böylece yeni toplumsal hareketlere yöneltir (Jameson, 2000: 17) ².

Buradan hareketle, radikal demokrasi kavramsallaştırmasını aslında kuramcılarının da post-modernizm bağlamında yaptığını görüyoruz. Liberal özgürlükçü bir perspektif ile sosyalist eşitlikçi bir yaklaşım arasında geliştirilebilecek bir denge, radikal demokratlar için anahtar bir önem arz etmektedir (Laclau ve Mouffe, 1992: 216). Bu dengeyi kurmaktaki amaç, iki farklı düşüncenin olumsuz taraflarından arındırılmış; ideal bir demokrasi yaklaşımına ulaşmaktır. Projenin yönetime katılım anlayışı açısından toplumun tüm öznelerinin (çevreciler, gayler, kadınlar, işçiler, protestler, vs.) özgür ve eşit bir biçimde söz hakkı olması elzemdir. Çevreciler, protestler, etnik gruplar, kadın, barış gönüllüleri, çevreciler ve farklı cinsiyet temsilleri gibi tüm bu özneler ayrıca tekil olarak da radikalleşen farklı kategoriler halinde olacaktır. Radikal demokratlara göre 19.yy.ın başat sınıfları; işçiler, köylüler, köleler, sömürgeler, yeni kimliklere dönüşerek; yurttaş, sendikacı, protest, çevreci, anti-sömürgeci, anti-empyralist olarak yeni kimlikler ve haklar kazanarak yönetime katılım hakkı kazanmaktadırlar.

Bu durumla alakalı olarak, Batı’da son dönemde gelişen yeni toplumsal hareketler de teorinin gerek oluşturulması gerekse doğrulanması sürecinde önemli bir role sahip bulunmaktadır. Radikal demokrasi, günümüz dünyasında (özellikle günümüz Batı’sında) demokratik hak ve özgürlüklerin çoklaştırılması ekseninde bir pratik politik platform sunar. Bu mücadelenin örgütleyici ilkeleri, her şeyden önce, demokratik idealler olan eşitlik ve özgürlüktür. Nitekim Mouffe ve Laclau’ya göre herkes için özgürlük ve eşitlik istemekten daha radikal bir şey yoktur. Kuramcılarına göre, radikal demokrasi yaklaşımı da bunu istediği için radikaldir. Lefort da benzer bir şekilde, insan hakları konusundaki demokratik söylemin farklı biçimlerdeki özgürlük mücadelelerine yol açtığını söyler (1988: 72). Yalnız, bu mücadelenin reformist olduğunu kabul etmeyen Lefort, kapitalist toplumun bireylerinin sahibiyetçi ve tutumlarının insan hakları mücadelesinde belirleyici olduğu fikrine de katılmaz.

² “Yeni” Dönüşüm ve Değişimler, Fordizm savaş sonrası bölgesel ve kentsel endüstriyel gelişmenin kitle üretimine ve düzenleyici devlet müdahalesine bağlı gerçekleştirilmesini sağlayan bir sermaye birikimi tarzıdır.

Radikal demokratlar tarafından ortaya konan perspektif sınıfsal zeminin terk edilmesinde ısrar etmekte ve terk edişin belirleyici olacağını savunmaktadır. Bu bir anlamda Marksist kuramın yönetime katılım konusundaki otoriteryen pratiğine karşı sınıfsal mücadelenin terk edildiği demokrat bir pratik anlamına geliyordu. Böyle bir pratik yönetime katılımında sınıf hegemonyasından ve manipülasyondan uzaklaşma anlamına geliyordu ki, radikal demokratların sürekli sözünü ettiği demokrasinin genişlemesi ve derinleşmesi ancak bu şekilde gerçekleşebilirdi (Laclau ve Mouffe, 1992: 216). Burada söylemek gerekiyor ki, tüm iddialı tavırlarına rağmen yönetime katılım perspektifi açısından liberal demokratik yaklaşım ötesine geçemediğini gördüğümüz radikal demokratların bakış açıları, ‘liberal demokratik ideolojiyi radikal ve çoğulcu bir demokrasi doğrultusunda derinleştirmek ve genişletmek’ cümlesiyle sınırlı. Bu da cümlenin kendisinden anlaşılabilceği gibi çok açık bir ifade gibi durmuyor. Sınıfsal bir perspektifi terk eden radikallerin bunun yerine çok parçalı özneleri, yani batıda gelişen yeni toplumsal hareketleri özne olarak kabul etmelerine karşın, yönetime katılım noktasında pratikte ortaya yeni bir şey koymadıklarını görüyoruz. Gerek sınıfların özcü pozisyonu gerekse emeğin yabancılaşması noktalarında derinlemesine bir analizden kaçtığını gördüğümüz radikal demokrasi projesi, bu açıdan bakıldığında kitlelerinin yönetime katılımı anlamında daha çok liberal demokrasinin paralelinde, onun ötesine geçememiş bir proje olarak değerlendirilebilir.

3.3. Radikal Demokrasi Projesi ve Hegemonya

Radikal demokrasi kuramcıları, kapitalist üretim ilişkilerinin daha sonra tüketim toplumuna kadar genişleyecek olan örgütlenmesi ile günümüz toplumunun hegemonik stratejisinin neden yenilenmesi gerektiğine ilişkin en önemli neden olarak ortaya koyuyorlar. Laclau ve Mouffe, kapitalizmin uğradığı bu derin yapısal dönüşümlerle yeni ve farklı bir boyut kazandığını iddia ediyor (1992: 197). Bu dönem artık post kapitalisttir ve bu dönemde artık kapitalizm sınıflı bir toplum yapısından, sömürü ilişkilerinin belirleyiciliğinden giderek sıyrılmıştır. Kapitalist toplumsal düzenin dayandığı özgül ilişki yerini sömürü ilişkilerinden tabiiyet ilişkilerine bırakmıştır. Marksizmi çağrıştıran, sınıf kavramı gibi bütünleyici ve kapitalist üretim ilişkilerini çözümlenmeye yönelik tanımlamalardan özenle kaçınılmıştır. Sınıf yerini yurttaş, ya da azınlık kimlikleri ile tanımlanan ‘öteki’lere ve en sonunda tüketici bireylere bırakmıştır.

Hegemonik formasyonun neye dayanarak oluşturulduğuna, hangi araçlarla, neden ve nasıl oluştuğuna dair hiçbir şey söylenmiyor.

Radikal demokrasi kuramcıları, özledikleri demokratik devrimi derinleştirmek ve genişletebilmek için gerekli olan şeyin ‘demokratik değerlerin bir hegemonyası ve demokratik pratiklerin çoğaltılması’ olduğunu vurgulamışlardır (Mouffe, 1993: 193). Bunun yolu olarak da ‘bir özne-konumları çoğulluğunun demokratik matris aracılığıyla oluşturulmasına imkân verecek şekilde, çok daha farklı toplumsal ilişkiler dâhilinde kurumlaştırılmasını’ gerçekleştirmek olarak düşünürler (Mouffe, 1993: 193). Demokratik vatandaşlık anlayışını ilke edinen projenin ana öngörüsü sivil toplum platformundaki demokratik mücadeleleri (anti-ırkçı, anti-kapitalist, özgürlükçü, protest, vs) birbirine eklemleyecek demokratik eş değerlerin oluşturulması için ‘çeşitli grupların kimliklerini dönüştürecek yeni bir ortak payda sağlanması’ gerekliliğidir (Mouffe, 1993: 193).

Radikal demokratların özne ve sınıf ilişkisi tartışmalarının odağını ise, ‘dönüştürücü’ olan ‘özne’nin artık proletarya değil, belirsiz tekil özneler olma durumu oluşturur. Bunun temelinde ise radikal demokratların işçi sınıfının artık ‘o eski işçi sınıfı’ olmadığını kabul etmeleri yer alır (Laclau ve Mouffe, 1992b: 33–34). Marksist kuramın özü olarak özneleştirilen proletarya, iş gücü örgütlenmesindeki ve üretim ilişkilerindeki büyük değişimlerle artık sınıf içinde bir azınlıktır. Radikal demokratlar yeni bir toplumsal düzen arayışı olarak niteledikleri süreçte konumlarını istikrarsız ve değişken bir karşı-hegemonik eklektik özne üzerine kurmuşlardır. Radikal demokrasi olarak kodlanan bu anlayış da, bu eklektik öznenin karşı-hegemonyayı oluşturduğu politik alanı tanımlamaktadır. Bunun adı da radikal demokrasi projesi olmaktadır.

Radikal demokrat kuramcılara göre projenin hegemonik stratejisi, sınıf çatışmasına dayanmaz. Burada toplumsal öznelerin çatışmayla değil, farklılıklarıyla yönetime katıldığı ve yönetimi zenginleştirdiği karşılıklı bir paylaşım ve dönüşümden bahsedilebilir ancak. Laclau ve Mouffe gibi kuramcılar yeni bir hegemonik yapıyı gerektiren yeni direniş ve antagonizma biçimlerini, İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme denk gelen; toplumdaki yeni metalaşma, ekonomik ilişki ve homojenleşme süreçlerinin bir uzantısı olarak görür (1992: 177–178). Söz konusu süreçler, kapitalist ilişkilerin toplumda kapladığı alanın genişlemesi ve

derinleşmesinden; ayrıca kitle kültürü ve medyanın etki alanının farklılaşmasından kişisel ve toplumsal hayata gittikçe daha fazla nüfuz etmesinden kaynaklanmaktadır. Laclau ve Mouffe, bu durumu tam olarak şu şekilde ifade etmektedir: “Toplumsal ilişkilerin düzeyinde bir dizi değişikliğin meydana gelmesi ve yeni bir hegemonik formasyonun oluşturulması, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra gerçekleşen yeniden-örgütlenmenin bağlamında oluşmuştur. Bu yeni hegemonik formasyon, emek süreci düzeyindeki, devlet biçimi düzeyindeki ve egemen kültürel dağıtım tarzı düzeyindeki, var olan toplumsal ilişkilerde derin bir dönüşüme neden olacak değişiklikleri eklemlemiştir” (1992:177)

Laclau ve Mouffe da yeni toplumsal dinamikler içinde karmaşıklaşan toplumsal mücadele pratiklerinin klasik sınıfların ötesinde bir hegemonik strateji ile açıklanabileceğine inanmaktaydılar (1992: 183). Onlara göre, Marksizmin temel kategorilerinin açıklayamayacağı bir durumdu bu (1992: 62–63). Bu anlamda, radikal demokrasi projesinin öne sürdüğü hegemonik strateji kuramcılarına göre Marksist teorinin Lenin ve Gramsci üzerinden önerdiği hegemonya yaklaşımının ötesinde bir takım anlamlar taşır (Laclau ve Mouffe, 1992: 168). Laclau ve Mouffe’nun hegemonyaya bakışı ekonomik belirlenimcilikten, altyapı-üstyapı ayırımından ya da Lenin’in ortaya koyduğu ‘sınıf ittifakı’ndan (Lenin, 1977: 180) farklı bir şeydir ve bu sayılan varsayımları reddeder. Radikal demokratlara göre hegemonya ekonomiyle ilgili bir olgu değildir (Laclau ve Mouffe, 1992: 98) ya da hegemonyanın temeli olarak herhangi belirli bir sınıftan bahsedilemez.

Laclau ve Mouffe’a göre günümüz toplumlarında hegemonik güç kapitalizmin kendisidir. Kapitalist sistemin siyasal ve toplumsal tahakkümü söylem aracılığıyla yerine gelen hegemonik eklemlenme sürecine bağlıdır (Laclau ve Mouffe, 1992: 62–63). Burada bahsedilen kapitalizmin iktidarı değil, kapitalizmin hegemonyasıdır. Radikal demokrasinin hegemonik yaklaşımında kapitalizmin iktidarı belirsizdir. Hegemonya ve iktidar ilişkisinde hegemonyanın olduğu yerde iktidarın varlığından bahsedilebilir. Bu durumda, kapitalist ilişkilerin dönüşümü ise ancak iktidar odağında bir hegemonik eklemlenme süreciyle olabilir.

Sonuç olarak, Laclau ve Mouffe’un önerdiği aslında bir hegemonik radikal demokratik bir kimlik politikasıdır. Laclau ve Mouffe ‘hegemonya’yı Marksist kuramda olduğu gibi özcü bir mantıktan kurtardıktan sonra farklı kimliklerin tanınmasında, çoğulculuğun yerleşmesinde ve

karmaşıklığın anlamlandırılmasında anahtar bir kavram olacağını düşünmektedir. Bu sürecin tamamlanması da yeni toplumsal hareketlerin sınıf mücadelelerinden özerk hareketler olarak kavranılmasında ve radikal demokrasinin koşullarının inşa edilmesi açısından bunların hayati bir kavramlar olduğunu ifade ederler (Best ve Kellner, 1991). Bu bağlamda, radikal demokrasi içinde hegemonya stratejisi başat sınıflara bağlı değil fakat toplumsal formasyonda gelişen farklı, çeşitli mücadelelere ve hareketlere bağlı düşünmek gerekir. Bununla ilişkili olarak radikal demokrasinin toplumsal formasyonu da, tek hegemonik merkezli değil, karmaşık, farklılaşabilir, çok merkezli, tarihselliğe göre değişebilir, bir kesinlik arz etmeyen, bütünsellik yaratmayan bir biçim olmalıdır. Bütünde ise radikal demokrasiyi hegemonik yapan, bu karmaşık toplumsal formasyonu farklı ve çeşitli mücadeleleri birbirine bağlayan ‘eklemlenme süreci’dir. Diğer taraftan, söz konusu eklemlenmenin nasıl ve ne şekilde olacağı, nasıl biçim alacağı, salt kuramsal değil, siyasal bir sorudur ve tüm sürecin yanıtı ise sürecin kendisinin tarihselliğinde saklıdır. Radikal demokrat projede hegemonya sınıf indirgemeciliğinden kurtarılınca, bu yeni toplumsal projenin siyasal analizinde kullanılabilecek bir alet haline gelmesine rağmen, hangi araçlarla nasıl, kim tarafından kullanılacağından ise bahsedilmemiş olması, projenin kuramsal bir boşluğu olarak göze çarpmaktadır.

3.4. Radikal Demokrasi Projesi ve Toplumsal Çatışma

Radikal demokrasi kavramının özgürlükçüğe gerçekleştirdiği sürekli vurgu dikkat çekmektedir. Bireycilik, çoğulculuk ve farklılıkların temsili temelinde yükselen bu proje, farklılıkları nötralize gibi bir misyonu ortaya koyarken antagonizma yani çatışma sistemin özü olmuştur. Sistem, nesnellik ve iktidar arasında oluşan bir hegemonya kavramıyla bütünleşmiştir. Ana amaç, çatışmanın giderilmesi ve homojenleşmenin sağlanmasıdır. Sistemin hegemonik yapısı da çatışmaların giderilmesi noktasında anahtar durumdadır. Bu demokrasi, güreşmeci (agonizmacı), çoğulcu (plürülist) ve çatışmacı bir uzlaşmaya (conflictual concensus) dayalı olmalıdır (Laclau ve Mouffe, 1992: 197–198). Bu uzlaşma içerisinde her türlü farklılık, toplumsal alanda temsil edilme şansına kavuşmalıdır.

Radikal demokratların her türlü farklılığın temsili ve böylece toplumdaki çatışmanın giderilmesi konusunda önemli bir kavrama vurgu yapmışlardır: yurttaşlık. Yurttaşlık bütün diğer

çatışmaları- sınıf çatışmalarını; ırk, etnik köken, cinsiyet, din, dil açısından ya da ‘ulus-toplum’ dışındaki başka herhangi bir toplumsal ölçütle tanımlanan gruplar ya da tabakalar arasındaki çatışmaları- siliyor ya da en azından bulanıklaştırıyordu (Wallerstein, 2000: 125–126). Bir şekilde yurttaşlığın devlet içinde birleştirici olması amaçlanmıştı. Konu hakkında sosyolog Wallerstein bu konudaki görüşlerini şöyle devam ettirir: Yine de yurttaşlık kavramı bazı güçlükler yarattı. Buradaki önemli olan, bir ülkede yaşayan herkes fiilen entegre edildiğinde, ‘ulus’ kendini ‘marjinalleri’ yeniden yaratacak şekilde yeniden tanımlamayıp tanımlamadığıdır (Wallerstein, 2000: 126). Bu infial yaratıcı fikir, marjinal yaratmakta toplumsal fayda olduğunu varsayar ki sosyal bilimciler gerçekten de şu ya da bu şekilde bunu dile getirmişlerdir.

Radikal demokrat proje bir yandan bireyciliğe indirgeyen hegemonik anlayışını kırmakta, bir yandan da toplumsal çatışmadan uzak, uzlaşımçı bir demokrasiye yaşam alanı sağlamak gibi bir misyonu üstlenmektedir. Radikal demokrasi, kendini siyasal alanda ortaya çıkan sorunlara çözüm bulan alan olarak görmüş ve her türlü çatışmanın uzlaşmaya dönüşerek farklılığın temsiline imkân bulunabileceğini düşünmüştür. Radikal demokratlar hak arayışlarının bireyci bir çerçevede değil demokratik haklar arayışı olarak yerini bulabileceğine vurgu yapmışlar ve bunun da çok sayıda demokratik mücadelenin eklemlenmesinin sonucu olarak gelişebilecek bir hegemonya sonucu gerçekleşebileceğini vurgulamıştır. Radikal demokratlar için bu sürecin gerçekleşmesi de sonuç olarak demokratik haklar, değerler ve pratiklerin çoğalması anlamına gelecektir. Bu radikal demokratlar için bir şekilde demokrasiyi savunmak değil, onu genişletmek anlamına gelecektir. Bu bölümde son yorum olarak şunu da belirtmek gerekir ki tüm iyi niyetli çabalarına karşın radikal demokratların bu kuramsallaştırma çabalarında kimi boşluklar göze çarpmaktadır. Örneğin projenin konumuna baktığımızda, çatışma kavramını yok ederek sınıf sistemine dayalı tüm perspektifleri ortadan kaldıran Mouffe'un bu anlayışı, liberal demokrasiye karşıt bir söylem olmasına rağmen, sadece liberal demokrasinin bir üst projesi olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan, radikal demokratlardan çatışmanın ortadan kaldırılması konusundaki yaklaşımlarına dair bir somutlaştırma gerektiğinde ise, buna tartışmalı bir federalizm söylemiyle cevap veren radikal demokratların, kuramlarının altını bu noktada tam olarak doldurabildikleri söylenemez.

4. Sonuç Yerine

Radikal demokrasi projesi, son yıllarda politik alan ve demokrasi kuramı alanlarındaki tartışmalara önemli katkılar sunan post-marksist düşüncenin sözü edilen krize cevap vermeye yönelik olan ve sosyalizme alternatif olarak önerdiği bir kuramsal çaba olarak ortaya çıkar. Radikal demokratlar bu kuramsal çaba içinde, özcü olmayan bir kuram ve alternatif bir toplum tasarımı önermek çabasında oldular. Toplumsal düzenin ve tarihsel süreçlerin indirgemeci olmayan ve özcülük karşıtı açıklamasını yapma amacıyla; projenin kuramcıları Laclau ve Mouffe, post-yapısalcılığa, Gramsci'nin hegemonya kavramına, psikanalitik kurama yönelmiştir.

Radikal demokrasiyi temelde eleştirel kuram yoluyla modern devlet-toplum ilişkilerinin demokratikleştirilmesi olarak da düşünebiliriz. Radikal demokrat proje, 19. yüzyılda pek çok analizde eklenilen demokrasi ve liberalizmi ayrı birer proje olarak konumlandırmak isteyenlere karşı üretilmiş bir proje olarak da değerlendirilebilir. Radikal demokrasi projesi gibi çoğulcu bir demokrasi projesi, çoğulluğu ve farklılıkların temsiline vurgu yapar ki, siyasetin varlık nedenini bu alanlarda arar. Aydınlanmanın totaliter anlayışına karşı çıkıp, modernitenin demokratik projesini derinleştirmek isteyen radikal demokrasi projesi postmodern felsefe içerisinde kendine pek çok tutunma noktası bulmuştur.

Radikal demokrasi projesi konusunda gerçekleştirilen bütünlüklü bir analiz, projenin gerek kuramsal temeli gerekse de sunduğunu söylediği alternatif toplum tasarımı açısından iç içe geçmiş kimi sorunları ortaya koymak zorundadır. Bu metnin daha önceki bölümlerinde de gerçekleştirildiği üzere yazının sonuç kısmında da çeşitli konu başlıklarıyla bu ilgili sorunların ortaya konulması amaçlanmıştır. İlk olarak, aydınlanmanın totaliter anlayışına hararetle karşı duran, sınıf karşıtı bir kuram sunduklarını savunan radikal demokratların kuramları içinde aşılabilir, sorgulanamaz, mutlak kategorileri barındırdığını görüyoruz. Kapitalizmin hegemonik süreçlerden ve mücadelelerden muaf bir gerçeklik; sabit, değişmez, siyaset dışı bir varlık olarak vuku bulması; bu anlamda çelişkisiz ve homojen bir öz haline getirilmesi, radikal demokratların kendi kuramlarıyla çatışan, tutarsız bir yapı olarak görünmesine neden oluyor. Keza antagonizmanın mutlak ve aşılabilir konumu için de aynı

durum söz konusudur. Bu gibi öznelerin sarsılmaz konumları, kuramın yorumlarında pek çok tartışmaya yol açmaktadır ki, bu da radikal demokrasi projesinin ‘demokrasinin derinleştirilmesi’ yaklaşımına zara vermektedir.

Post-marksizmin en önemli kategorilerinden biri olan hegemonya kavramına ilişkin radikal demokrat yorum bir başka problematik nokta olarak durmaktadır. Hegemonyaya ilişkin Gramscici temel okumayı reddeden ve onu postyapısalcı bir bakışla tekrar okuyan radikal demokratlar, toplumsal dinamiklerden bağımsız ve kendi içinde mutlak bir hegemonya anlayışına ulaşırlar ki, bu da projeyi sonu hiç gelmeyen, hegemonya kavramına Marksizmin ortodoks yorumundaki ekonominin işlevine benzer bir statü kazandıran sorunlu bir yapı doğurmaktadır. Kuram içinde Marksist kuramın ekonomisi gibi bir statü kazanan hegemonya, toplumsal sınıflar ve bu bağlamdan kopar ki; böylece tüm sınıfsal içeriğini kaybetmiş ve içeriksizleşmiş olur. Radikal demokratların söylem olgusuna atfettiği önem de projeyi sorunlu kılan bir başka alan açmıştır. Tüm analizlerinde maddi olandan uzaklaşıp, onun yerine söyleme aşkın bir önem atfeden radikal demokratlar, tarih olgusunu her nevi maddi belirlenimden arındıran, siyaseti sınıflardan uzaklaştıran bir anlayış sunarlar³. Sonuçta da, siyasal olanı ve alanı devlet ve sınıftan uzaklaştırarak maddi olana önem vermeyen genel geçer bir kurama ulaşmış olurlar. Bunun sonucunda, radikal demokrasi projesi içinde siyaset tümüyle olumsal bir statü kazanmış olur.

Radikal demokrasi yaklaşımı siyaseti maddi belirlenimden ve sınıf anlayışından tümüyle bağımsız bir olumsallık alanı olarak konumlandırarak aslında siyasal alanı olumsallaştırmış, içeriksizleştirmiş olur. Bunun yanında, kapitalizme bir alternatif sunamayarak örtük olarak da onu tek alternatif haline getirir. Kuramlarında iktidar ilişkilerini ortadan kaldırmak gibi bir amaç gütmemeleri de, bu yorumumuzu destekleyen bir nokta olur. Üstelik dönüştürücü özne olarak belirli, tanımlı işçi sınıfı yerine istikrarsız ve muğlâk bir özne konumu yaratırlar ki, böylece siyasal alanı da bitimsiz bir şekilde özerkleştirmiş olurlar. Bir de en tepede devlete dair bir analiz de ortaya koymayarak başka bir muğlâk kategori oluşturmuşlardır. Önerdikleri radikal demokrasiye dayalı toplum tipolojisini de açıkça ortaya koymamaları nedeniyle, bu toplum tipine dair elimizde bir taslak da bulunmaz. Ayrıca, Marksist teorinin kavramları

³ Laclau ve Mouffe'un post-marksist söylem analizlerinin eleştirileri için Geras (1998), Wood'on ve Hunter (1988) incelenebilir.

çatışma, sınıf anlayışı gibi kavramlardan yola çıkarak Marksist kuramın tümüne indirgemecilik atfetmeleri, radikal demokrat kuramcılarının hatalı tasarımlara varmaları sonucunu doğurmuştur. Radikal demokrasi projesi üstelik yabancılaşmanın bütünüyle aşıldığı bir sistem de olamamıştır. Kuramcılarının bu tür bir sistemi alternatif olarak sunmamları nedeniyle, kuramın kendisi yeni bir toplum düzeni yaratma konusunda ihtiyaçlara cevap vermekten uzak kalmıştır.

Yönetime katılım konusunda Marksist dünya tasvirini sürekli eleştiren ve reddeden radikal demokratlar, ret nedenlerini Marksizmin bu konudaki yaklaşımlarını mutlak iradeci ve indirgemeci bulmaları olarak açıklarlar. Oysaki kendileri de kuramlarında aynı hataya düşerler ve özneyi kavrayışlarında kendileri mutlak bir iradeci tutum sergilerler. Projede işçi sınıfının ayrıcalıklı konumu inkâr edilmiş ve sınıf belirlenimciliği reddedilmiştir. Sadece söylemsel olarak özneler üretmişlerdir ve bu özne konularının sonsuz mücadelesidir ortada söz konusu olan. Üstelik projeleri okunduğunda asli amaçları ve ideal amaçlarını kaybetmiş olduğunu gördüğümüz heterojen öznelerin bu projeyi niçin takip edecekleri konusunda da bir amaç bulamamaktayız. Bu da projenin uygulanabilirliğini zayıflatmaktadır.

Sonuç olarak, 'liberal demokratik ideolojiyi radikal ve çoğulcu bir demokrasi doğrultusunda derinleştirmek ve genişletmek' idealiyle yola çıkan radikal demokratların, bu ideolojinin ötesinde bir yaklaşım getiremediğini görüyoruz. Bu uğurda sınıfsal bir perspektifi terk eden radikaller, bunun yerine çok parçalı özneleri- Batıda gelişen yeni toplumsal hareketleri- özne olarak kabul etmelerine karşın, yönetime katılım noktasında pratikte ortaya yeni bir şey koyamamışlardır. Böyle düşünüldüğünde, kitlelerinin yönetime katılımı anlamında radikaller, daha çok liberal demokratik teori kapsamında ele alınabilir. Bunun yanında önerdikleri postmodern siyaset, kapitalizm şartlarında *atomize* edilmiş, parçalanmış olan toplumun parçalanmışlığını daha da pekiştirmekten daha öteye gidememiştir. Bütünlüğü reddetme prensibi üzerine kurulu söz konusu siyaset modeli de, pratikte siyazetsizlikle sonuçlanmak ya da liberalizmi yeniden siyasi alanda üretmekten öteye gidememiş bir yaklaşım olarak kalmıştır.

KAYNAKÇA

- Adaklı, G. (2001) "Post-Marksizmin Kuramsal ve Siyasal Açmazları". *Praksis*, s.1, Kış 2001, Ankara.
- Arslan, E. (2000) *Radikal Demokrasinin Ötesi: Siyasal Metafizliğini Aşmak*. (İstanbul: Mürekkep Yay).
- Barrett, Michele (1996) *Marx'tan Foucault'ya İdeoloji*. Çev. Ahmet Fethi. (İstanbul: Sarmal Yayınevi)
- Becker, U. (1989) "Sınıf Kuramı- Hala Eleştirel Sosyal Bilimsel Çözümlemenin Ekseni mi?", *The Debate on Classes* içinde, Ed. Erik Olin Wright. (Londra: Verso)
- Best, Seven ve Kellner, Douglas (1991) *Postmodern Theory: "Critical Interrogations"* (London: Macmillan)
- Gamble, A. (1987) *Class Politics and Radical Democracy*. *New Left Review*, s.164.
- Gardiner, Michael (2000) *Critiques of Everyday Life: Introduction*. (Florence: Routledge).
- Geras Norman (1988) *Ex-Marxism Without Substance: "Being A Real Reply to Laclau and Mouffe"*, *New Left Review*, s. 166.
- Hardt, Michael ve Negri, Antonio (2003) *Dionysos'un Emeği: "Devlet Biçiminin Bir Eleştirisi"* (İstanbul: İletişim Yayınları)
- Harvey, David (1999). *Postmodernliğin Durumu*. Çev. Sungur Savran, 2.bs. (İstanbul: Metis Yayınları)
- Hunter, Ailen (1988) "Post-Marxism and the New Social Movements", *Theory and Society*, s. 17.
- Jameson, Fredric (2000). *Kültürel Dönemeç*. Çev. Kemal İnal. (Ankara: Dost Yayınları).
- Keyman, F. (2000) *Türkiye ve Radikal Demokrasi: Geç Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Yönetim*. (İstanbul: Alfa Yayınları)
- Laclau, E. (1985). *İdeoloji ve Politika*. Çev. H. Sanca. (İstanbul: Belge Yayınevi)
- Laclau, E. (2000). *Evensellik, Kimlik ve Özgürleşme*. Çev. E. Başer. (İstanbul. Birikim Yay.)
- Laclau, E. ve Mouffe C. (1992) *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*. Çev. Ahmet Kardam-Doğan Şahiner. (İstanbul: Birikim Yayınları)

- Laclau, E. ve Mouffe, C. (b) " Amansız Fakatsız Marksizm Sonrası". Çev. Ahmet Kardam. Gelecek Dergisi, Sayı 5,1992, s.33–34.
- Lefort, Claude (1998) *Democracy and Political Theory*. (Cambridge: Cambridge University Pres)
- Lenin, V.I. (1977). *İşçi Sınıfı ve Köylülük*. (Ankara: Sol Yay.)
- Mouffe, Chantal (editör) (1992) *Radikal Demokrasinin Boyutları: Çokçuluk, Yurttaşlık, Topluluk*. (New York: Verso)
- Mouffe, Chantal (1993) *The Return of the Political*. (London – New York: Verso)
- Mouffe, Chantal, “ Radikal Demokrasi: Modern mi? Postmodern mi?”, *Modernite Versus Postmodernite*. Der: Mehmet Küçük. (Ankara: Vadi Yayınları)
- Murphy John W. (1995) *Postmodern Toplumsal Analiz ve Postmodern Eleştiri*. Çev. Hüsamettin Arslan (İstanbul: Eti Yayınları)
- Savran G. (1990) “Öz’lerin Reddinden Sınıf Politikasının Reddine”, *11. Tez*, Onuncu Kitap, (İstanbul: Belge-Uluslararası Yayıncılık)
- Slater, Don (1997). *Consumer Culture and Modernity*. (Cambridge: Polity Pres)
- Wallerstein, Immanuel (2000) *Bildiğimiz Dünyanın Sonu*. (İstanbul: Metis Yay).
- Wood, E.M. (1992) *Sınıftan Kaçış –Yeni ‘Hakiki’ Sosyalistler*. Çev. Şükrü Alpagut. (İstanbul: Akış & Dönem Yayıncılık)